

نقش سرمایه اجتماعی در شکل‌گیری نهادهای پایدار مهاجرین (انجمن‌های زادگاهی) به عنوان نهادهایی نو برای توسعه روستایی

ولی اله رستمعلی زاده^۱، سیداحمد فیروزآبادی^۲

چکیده

نقش سرمایه اجتماعی مهاجرین در توسعه به طور اعم و در توسعه روستایی بطور خاص کمتر مورد توجه قرار گرفته است. سرمایه اجتماعی مهاجرین نقش مهمی در شکل‌گیری نهادهای پایدار مهاجران به عنوان نهادهایی جدید که در خدمت توسعه مبادی و مقاصد مهاجرتی هستند دارد. برخی از مهاجرین با تمرکز بر فعالیت‌های خاصی و با سکونت در مناطق مشخصی و یا از طریق ارتباطات، دست به تشکیل شبکه‌ها و نهادهایی پایدار (انجمن‌های زادگاهی) می‌زنند که این نهادهای پایدار نقش مهمی در توسعه مبادی مهاجران بازی می‌کنند. پژوهش حاضر نیز در صدد بررسی نقش سرمایه اجتماعی در شکل‌گیری نهادهای پایدار مهاجرین و همچنین اثرات این نهادها در توسعه روستایی است. در این پژوهش به بررسی نقش سرمایه اجتماعی دریانی‌های تهران در شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی و نهادهای پایدار مهاجرین (انجمن‌های زادگاهی) پرداخته شده است که بخش کمی تحقیق را شامل می‌شود. سپس با استفاده از روش کیفی همراه با مصاحبه و مصاحبه گروهی، اثرات آنها بر توسعه روستای دربان بررسی شده است. با این وجود تمرکز اصلی این مقاله بر بخش اول و کمی کار است. این بخش، پژوهشی از نوع تحقیق پیمایشی است و با استفاده از تکنیک پرسشنامه به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده است. جامعه آماری این تحقیق را دریانی‌های تهران تشکیل می‌دهند. یافته‌ها نشان می‌دهد که در رگرسیون خطی، متغیرهای اعتماد، گرایش، تعامل و هنجارهای همیاری توانسته‌اند در فرایند شکل‌گیری انجمن‌های زادگاهی تاثیر مثبت معناداری داشته باشند. یعنی بر اساس نتایج به دست آمده $R^2=0.504$ ، همچنین یافته‌های کیفی نشان می‌دهد که این انجمن‌ها نقش مهمی در توسعه اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی روستای دربان و توسعه محلی منطقه ایفا کرده‌اند.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، شبکه‌های پایدار مهاجران (انجمن‌های زادگاهی)، روستای دربان، توسعه روستایی.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۱۱/۰۵

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۱۰/۱۷

^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی توسعه روستایی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول) v.rostamalizadeh@gmail.com
^۲ عضو هیات علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران

مقدمه

در کنار دیگر مفاهیم مهم در نظام اجتماعی، سرمایه اجتماعی مفهومی جدید، پیچیده و مهم است که امروزه به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های رشد و توسعه در هر جامعه‌ای مطرح است؛ همچنین «پیامدهای توسعه‌ای سرمایه اجتماعی در حوزه‌ها و سطوح مختلف مورد بحث قرار گرفته‌اند» (فیروزآبادی و ایمانی، ۱۳۸۵). این حوزه‌ها شامل توسعه اقتصادی و اجتماعی، توسعه روستایی، بهبود مدیریت در زمینه‌های مختلف و موارد بسیار دیگر و همچنین سطوح مختلف خرد و کلان را شامل می‌شوند. علمای علوم اجتماعی و مطالعات توسعه به خصوص توسعه روستایی در فرایند توسعه اجتماعات، نقش بسیار بالایی را برای سرمایه اجتماعی قائل هستند، چرا که وجود مولفه‌های سرمایه اجتماعی در جامعه‌ای از قبیل مشارکت، آگاهی، انسجام، اعتماد، شبکه اجتماعی و... نه تنها اینکه توسعه را بدنبال دارد بلکه وجود این مولفه‌ها خود عین توسعه نیز محسوب می‌شود.

در این میان بسیاری از نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی بر نقش شبکه‌های اجتماعی^۱ تاکید بسیار داشته و تا جائیکه برخی از آنها سرمایه اجتماعی را در ساختار شبکه‌ها جاسازی و نهفته دانسته‌اند (پاتنام ۱۳۸۵، لین ۱۹۹۹ و ۲۰۰۰، کلمن ۱۹۸۸، بورديو ۱۳۸۵، پورتس ۱۳۸۵ و فیلد ۱۳۸۶) به طوری که به عقیده بارت، سرمایه اجتماعی در شبکه‌های اجتماعی جاسازی شده (Burt, 1992). شبکه‌های اجتماعی بخصوص در شهرهای بزرگ و در میان گروه‌های قومی و مهاجرین اجتماعات مختلف در جریان است چرا که در زندگی مدرن و پیچیده شهرهای بزرگ، افراد مهاجر و حتی شهروندان دیگر ساکن در این شهرها، برای پاسخ‌گویی به مجموعه‌ای از نیازهای خود از قبیل نیازهای اقتصادی، اجتماعی، روانی و غیره، دست به ایجاد روابطی با دوستان، خویشاوندان، همکاران، هم‌محلی‌ها و ... کرده و با پایا کردن این روابط و ساختارمندی آنها به نیازهای خود پاسخ می‌گویند. همچنین شبکه‌ها با ایجاد پیوندهای میان مهاجرین و مهاجرین و اجتماعات مبداء نقش مهمی در فرایند ارسال مولفه‌های توسعه ایفا می‌کنند.

پاتنام بر این عقیده است که ده‌ها پژوهش توسعه روستایی نشان داده است که شبکه نیرومند انجمن‌های مردمی محلی، برای رشد اقتصادی به اندازه سرمایه‌گذاری فیزیکی، تکنولوژی، یا دسترسی به قیمت‌های مناسب (دارویی که اقتصاددانان نئوکلاسیک تجویز می‌کنند) اهمیت دارد (پاتنام، ۱۳۸۵: ۱۰۰). بنابراین در سال‌های اخیر توجه به نقش مهاجران برای توسعه مورد بررسی قرار گرفته و نقشی که آنان در توسعه کشور زادگاه و همچنین اجتماعات زادگاه خود می‌توانند داشته باشند حائز اهمیت شده است. شبکه‌های مهاجران که در شکل پایدار خود تبدیل به انجمن‌ها، نهادها و سازمان‌هایی می‌شود که این انجمن‌ها و سازمان‌ها بواسطه سرمایه اجتماعی مستتر در آنها نسبت به وضع عمومی مهاجران و همچنین اجتماع زادگاه خود احساس مسئولیت کرده و عهده‌دار نقشی مهم در توسعه اجتماعات خود می‌شوند (ازکیا و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۴۹).

نگاهی به روستای دریان و دریانی‌های تهران برخی از موارد مطروحه بالا را بطور واضح‌تری نشان می‌دهد. روستای دریان در نزدیکی شبستر (یکی از شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی) یکی از نمونه روستاهایی است که دارای امکانات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و عمرانی بسیاری می‌باشد. این روستا که بر اساس سرشماری ۱۳۸۵، ۲۲۳۱ نفر جمعیت داشته و با وجود این جمعیت اندک کارهای بسیار بزرگی در این روستا انجام شده است. این روستا دارای امکاناتی از قبیل آب لوله‌کشی، تلفن، برق، گاز خانگی، خانه بهداشت، درمانگاه، مدارس ابتدایی و راهنمایی و دبیرستان، جاده‌های درون و برون روستایی آسفالت، جدول‌کشی خیابان، کتابخانه، سالن ورزشی، بانک، صندوق قرض‌الحسنه، محل نگهداری کودکان بی‌سرپرست، شهرداری خودگردان، داروخانه و غیره است. همچنین در این روستا کارهایی از قبیل جدایی محل نگهداری دام از محل مسکونی، یک شکل کردن نمای ساختمان‌ها، طرح احیاء قنوات، طرح کشت بادام دیر گل در مساحتی به اندازه ۴۰۰ هکتار و خیلی موارد دیگر انجام گرفته است که نشان از توسعه درخور در این روستا می‌باشد.

علاوه بر اینها در این روستا چندین کارخانه و کارگاه احداث شده و یا در حال احداث است که در برخی موارد سهام این کارخانجات به مردم روستا واگذار شده است یعنی کارخانه‌های احداث شده توسط سرمایه‌گذاران در غالب موارد بیشتر برای نفع

شخصی نبوده و جنبه کارآفرینی و کمک به اقتصاد اجتماع بومی داشته است و این موضوع یکی از تفاوت‌های عمده این مورد با دیگر روستاها می‌باشد.

نکته مهم در اینجا، همکاری نزدیک دریانی‌های مقیم تهران با افراد روستا و کمک‌ها و مساعدت‌ها و نقش وجوه ارسالی آنها در پیشرفت دریا می‌باشد که از مصادیق آن، ایجاد کارخانه‌ها و کارگاه‌هایی توسط دریانی‌های تهران بوده است. همچنین کمک‌هایی که آنها در امور زیربنایی و عمرانی روستا متقبل می‌شوند و در شرایطی درخواست کمک برای طرح‌های روستایی توسط عاملین محلی از دریانی‌های تهران می‌باشد که توجه به این نکته یکی از مهمترین خصلت‌های توسعه‌ای در این روستا می‌باشد. و در بیانی خلاصه می‌توان گفت که شبکه‌های مهاجرین دریانی در تهران و ارتباط این شبکه‌ها با زادگاه و همکاری آنها با افراد روستا از مهمترین عوامل مورد توجه در توسعه این روستا است.

نگاهی هر چند گذرا به این روستا و این موارد، لزوم تعمق و کنکاش در اینکه چه چیزی در این روستا و روستاییان وجود دارد که آنان را ملزم به چنین کارهایی می‌کند. همچنین نقش دریانی‌های مهاجرت کرده و بخصوص دریانی‌های تهران که علاقمند به امور روستای خود بوده و بیشتر پروژه‌ها و طرح‌های عمرانی اجرا شده با مساعدت اینها انجام می‌شود به چه نحو است.

برای پاسخ به این سئوالات باید در نظر داشت که در شرایطی که سرمایه اجتماعی در جامعه‌ای وجود نداشته باشد یعنی توانایی‌های استفاده جمعی و توأم با همکاری از منابع برای وظایف عمومی وجود نداشته باشد، بعید است که تنها تامین سرمایه مالی و افزایش سرمایه انسانی (از طریق آموزش) بتواند به نتایج مثبتی همچون رشد اقتصادی و کاهش فقر، یا مشارکت بیش‌تر و پاسخگویی نهادهای عمومی منجر شود (تاجبخش، ۱۳۸۵: ۱۱-۱۰). همچنین پاتنام از صاحب‌نظران بزرگ سرمایه اجتماعی سطوح توسعه یافتگی در شمال و جنوب ایتالیا را مربوط به وجود مقادیر متفاوت سرمایه اجتماعی در این دو منطقه می‌داند. علاوه بر این شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی و پایداری این شبکه‌ها و تشکیل انجمن‌ها و نهادهای پایدار دریانی‌ها در تهران، همچنین توجه و احساس وظیفه نسبت به توسعه زادگاه از مواردی است که لزوم توجه به آن ضروری است. بنابراین این پژوهش به دنبال این است که آیا سرمایه اجتماعی نقشی در شکل‌گیری نهادهای پایدار مهاجرین داشته است؟ اینکه آیا سرمایه اجتماعی مهاجرین در توسعه مقاصد و مبادی مهاجرت (اجتماعات مبدا) نقشی دارد؟ و اینکه این نهادهای ایجاد شده (انجمن‌های زادگاهی) چه تاثیری بر توسعه روستای دریا دارند؟

مبانی نظری

سرمایه اجتماعی یکی از مفاهیم جدید در حوزه علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی است که بطور گسترده مورد اقبال و توجه پژوهشگران و صاحب‌نظران در رشته‌ها و گرایش‌های مختلف علوم از جمله جامعه‌شناسی، اقتصاد، مدیریت و ... قرار گرفته است. پرویز پیران و همکارانش (۱۳۸۵) در مقاله‌ای با عنوان «کارپایه مفهومی سرمایه اجتماعی (با تاکید بر شرایط ایران)» در بحث از تعاریف سرمایه اجتماعی به سی و هفت تعریف بین سال‌های ۱۸۸۵ که توسط مارکس در جلد اول «سرمایه» ارائه شده است تا ۲۰۰۵ که بوسیله موریل مینات مطرح شده است، اشاره می‌کنند. وجه مشترک تمامی این تعاریف سعی در پاسخ به این پرسش بنیادین علوم اجتماعی است که: «از چه روی آدمیان گرد هم می‌آیند و علی‌رغم منافع متضاد، در سطحی وسیع‌تر منافع مشترک پیدا می‌کنند و انواع گروه‌بندی جمعی را شکل می‌دهند و برای حفظ آن به جان می‌کوشند؟» (پیران و دیگران: ۱۳۸۵؛ ۲۵) به عبارت دیگر نظریه سرمایه اجتماعی سعی می‌کند پاسخ‌گوی سوال محوری علم علوم اجتماعی از آغاز تا کنون، از علت قوام بخش گروه و چگونگی ایفای نقش موثر آن در مسیر توسعه و پیشرفت بشر باشد.

پاتنام سرمایه اجتماعی را در بردارنده «خصایص یا مشخصات سازمان اجتماعی» شامل شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اجتماعی می‌داند که «همکاری متقابل و هماهنگی در جهت منافع مشترک را تسهیل می‌کند» (پیران و دیگران: ۱۳۸۵؛ ۲۲). به عبارت دیگر وی عناصر موجود در سرمایه اجتماعی را «اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها» می‌داند که به مثابه ذخایر سرمایه اجتماعی «ضامن حسن اجرای

خود هستند و انباشته می شوند». از این رو سرمایه اجتماعی یک «منبع اخلاقی» است که در صورت عدم استفاده نابود می شود (پاتنام؛ ۱۳۸۵؛ ۹۹). این سه عنصر، ویژگی هایی از زندگی و سازمان اجتماعی هستند که به مشارکت کنندگان امکان می دهند تا اهداف مشترک خود را به شیوه ای موثر پیگیری کنند (فیلد؛ ۱۳۸۶؛ ۵۴ و ۵۵). پاتنام همواره بر این مساله تاکید می کند که شبکه های اجتماعی در مقایسه با شرایط متمیزه شده و مهیا برای پیگیری خود خواهانه نفع شخصی، امکان بهتری جهت جلب همکاری و اعتماد متقابل افراد فراهم می آورد (پاتنام؛ ۱۳۸۵؛ ۱۲۱). از سویی دیگر باید توجه داشت؛ اعتماد که مورد توجه ویژه پاتنام است، یکی از «پیش شرط های ضروری برای وقوع سرمایه اجتماعی است» (پیران و دیگران؛ ۱۳۸۵؛ ۳۱). وی اعتماد را «به عنوان یک جزء ذاتی هنجارهایی که در نتیجه شبکه های اجتماعی به وجود می آیند ارائه می کند» (فیلد؛ ۱۳۸۶؛ ۵۵).

بورديو نیز سرمایه اجتماعی را، جمع منابع واقعی یا بالقوه ای می داند که حاصل از شبکه ای بادوام از روابط کمابیش نهادینه شده آشنایی و شناخت متقابل - یا به بیان دیگر، بوسیله عضویت در یک گروه - است. این شبکه هریک از اعضای خود را از پشتیبانی سرمایه جمعی برخوردار کرده و آنان را مستحق «اعتبار» می سازد (بورديو، ۱۳۸۵؛ ۱۴۸-۱۴۷). بورديو اعتقاد داشت که حجم سرمایه اجتماعی در تملک یک فرد، وابسته به حجم و اندازه شبکه و به حجم سرمایه (اقتصادی، فرهنگی یا نمادین) در تصرف کسانی که وی با آنان مرتبط و اعضای شبکه هستند، دارد. منافع حاصل از عضویت در یک گروه یا شبکه باعث ایجاد همبستگی شده و راه رسیدن به منفعت را ممکن می سازد اما این به معنی آن نیست که منافع به شکل آگاهانه و به معنی دقیق کلمه دنبال می شوند چرا که این گروه ها عمدتاً برای آن سازماندهی شده اند تا سرمایه ای اجتماعی جمع شده و از این طریق سودی از برکت تکثیری مستتر در تمرکز و انباشت به دست آمده و منافع اعضا تضمین گردد (همان؛ ۱۴۹-۱۴۸). بورديو تاکید بر این نکته دارد که اتصالات نیاز به کار دارند و تنها زمانی در داخل شبکه همبستگی به وجود می آید که عضویت باعث ایجاد سود مادی و یا نمادی گردد پس نیاز به استراتژی های سرمایه گذاری است (فیلد، ۱۳۸۶؛ ۳۴).

در دیدگاه بورديو شبکه ارتباطات نه یک موهبت طبیعی و نه اجتماعی محسوب می شود این شبکه ها محصول راهبردهای سرمایه گذاری فردی یا جمعی، آگاهانه یا ناآگاهانه، به قصد نهاد یا باز تولید روابطی اجتماعی هستند که در آینده قابلیت استفاده دارند. یعنی تبدیل روابط عارضی مانند مناسبات همسایگی، روابط خویشاوندی به روابط اجتماعی که بصورت مستقیم در کوتاه مدت یا دراز مدت قابل استفاده اند، است. برای تضمین تاثیر گذاری آنها در درازمدت، باید الزامات محسوس و پایدار در آنها به وجود آید (بورديو، ۱۳۸۵؛ ۱۴۹). یعنی این شبکه ها باید از راه سرمایه گذاری راهبردهای معطوف به نهادینه سازی روابط گروهی، به عنوان منشا قابل اتکا و مطمئن مزایای دیگر، که قابلیت استفاده دارند ساخته شوند (پورتس، ۱۳۸۵؛ ۳۰۹).

نان لین (۱۹۹۹) در تعریفی که از سرمایه اجتماعی بدست می دهد، بنای آن را ریشه در شبکه های اجتماعی و روابط اجتماعی، بعنوان منابعی جاسازی شده در یک ساختار اجتماعی می داند که در دسترس بوده و یا در کنش های سودمند تحرک یافته است. مدل نظری سرمایه اجتماعی لین، سرمایه اجتماعی را بعنوان سرمایه گذاری در روابط اجتماعی به منظور دستیابی به سود در منابع نهفته، بوسیله افرادی که انتظارات بازگشتی بالایی از کنش های هدفمند و احساسی را دنبال می کنند می کند. این تعریف دارای سه عنصر است؛ ۱) سرمایه گذاری در سرمایه اجتماعی (۲) دستیابی و تحرک سرمایه اجتماعی و ۳) سود سرمایه اجتماعی (لین، ۱۹۹۹).

با توجه به موارد مطروحه بالا می توان گفت که مولفه های اصلی تشکیل دهنده مفهوم سرمایه اجتماعی عبارت از: اعتماد عمومی، اعتماد درون گروهی، هنجارهای معامله متقابل، انسجام و شبکه ها هستند.

سرمایه اجتماعی مهاجران

در ادبیات مهاجرت، سرمایه اجتماعی مهاجران عموماً بمثابة موضوعی پیرامون اطلاعات یا کمک مستقیم فراهم شده توسط مهاجران پیشین برای مهاجران بالقوه می باشد که هزینه های نقل مکان را برای این مهاجران کاهش می دهد (Massey and

(Espinosa, 1997). دستیابی مهاجران بالقوه به این منابع از طریق شبکه‌های مهاجرت، که یک مجموعه‌ای از پیوندهای میان فردی مبتنی بر خویشاوندی، دوستی یا اجتماع اصلی مشترک که مهاجران و غیر مهاجران را به هم متصل می‌کند هستند (منبع به نقل از Garip, 2007: 10) در واقع، ارتباطها و تماسهای حاصل از این گونه شبکه‌ها، نوعی سرمایه اجتماعی به شمار می‌آید که افراد به وسیله آن به موقعیت‌های شغلی بهتر و احتمالاً سهل الوصول‌تری دست می‌یابند. این رویکرد گویای آن است که داشتن ارتباطهای غیررسمی در مناطق دیگر می‌تواند در شکل‌گیری تمایل افراد و احتمالاً در تصمیم‌گیری و در رسیدن به آن موثر واقع شود (ارشاد و حزباوی، ۱۳۸۴: ۱۱۳). مردم توانایی همکاری با همدیگر را در نتیجه ساختار پیوندهای اجتماعی‌شان دارند. افراد امکان دارد که با دوستان، خویشاوندان و سرمایه‌گذاران مشترک و کسانی که شناخت مشترکی از همدیگر دارند و یا دارای پیش‌زمینه فرهنگی مشترک با هم هستند، بیشتر از یک پیوند بین خود برقرار کنند. پیوندهای شبیه اینها که در روابط چندگانه جاسازی شده هستند اشاره به پیوندهای چندگانه^۲ دارند. پیوندهای چندگانه اشاره به این دارد که وقتی مردم در زمینه‌های متعددی ارتباط دارند، پیوندهایشان هم بیش از یک نوع می‌باشد. چنین چیزی سرمایه اجتماعی بالایی است، زیرا که شبکه‌های افراد محکم با هم آمیخته شده‌اند و انتظار بر معامله متقابل می‌رود (Granovetter, 1985; Portes, 1998). عامل چسبندگی معامله متقابل آنها اعتماد متقابل و توانایی اخلاقیات مشترک برای کار با یکدیگر است (منابع به نقل از Greve and Salaff, 2006). با این شرایط سرمایه اجتماعی مهاجران در مقصد مهاجرت با دوستان، آشنایان و بطور کلی با افراد هم‌قوم و دارای یک اجتماع و زادگاه مشترک به صورت پیوندهای قوی بوده و شبکه اجتماعی بین گروهی در نزد آنان نیز دارای پیوندهای قوی است و در مقابل شبکه پیوندهای ضعیف اینها با اجتماع اصلی یا زادگاه خود برقرار می‌باشد.

این مهاجران با تشکیل شبکه‌های اجتماعی، حفظ و توسعه روابط میان یکدیگر و نیز با بستگان خود در روستا، و تشکیل انجمن‌ها و نهادهای اجتماعی در شهر از سرمایه اجتماعی بسیار قوی برخوردارند و از آن برای توسعه زادگاه خود استفاده می‌کنند (رضوانی و رجایی، ۱۳۸۶). همچنین مطالعات انجام شده در جزایر کامرو^۳ و یا در کاپاز^۴ اهمیت سرمایه اجتماعی را در تامین و استفاده از وجوه ارسالی نشان می‌دهد (Gubert, 2002:267 به نقل از رضوانی و رجایی، ۱۳۸۶). در کل می‌توان چنین عنوان کرد که شبکه اجتماعی شکلی از سرمایه اجتماعی است و مهاجران با تشکیل شبکه‌ها از شکلی از سرمایه اجتماعی برخوردار هستند.

نهادهای پایدار مهاجرین: انجمن‌های زادگاهی

انجمن‌های زادگاهی نهادهایی مردمی و خودساخته هستند که روستاییان همولایتی و شهرستانی‌های ساکن در شهرهای بزرگ، دور هم جمع شده و این نهادها و انجمن‌ها را شکل می‌دهند و در قبال زادگاه و شرایط زندگی فعلی خود احساس مسئولیت کرده و در توسعه زادگاه و زندگی خود نقش مهمی را بر عهده می‌گیرند. انجمن‌های زادگاهی در بعد جامعه‌شناختی جزئی از سازمان‌های غیر دولتی یا سازمان‌های مردم‌محور توسعه محسوب می‌شوند. یک نهاد توسعه‌ای و حمایتی که مردم بنابر اقتضائات و نیازهای خود آن را پدید آورده‌اند.

توجه به این انجمن‌ها در تئوری‌های توسعه و در دیدگاه‌های جامعه‌شناختی، در دهه‌های اخیر و به دنبال مجموعه‌ای از تحولات در سطوح مختلف اتفاق افتاده است. در دوره جدید با فروکش کردن معضلات مهاجران در شهرها، به هم پیوستگی و شبکه‌های مهاجران یا همان سرمایه اجتماعی و انسجام مهاجران باعث طرح موضوع جدیدی از مهاجرت شده است که بیشتر بر ابعاد مثبت و توسعه‌ایی آنها بر مناطق ورودی‌شان تأکید می‌کند.

انجمن‌های زادگاهی سازمان‌هایی هستند که دربرگیرنده مهاجرانی‌اند که از اجتماع یکسانی در زادگاه‌شان بوده و در پی بازسازی اجتماع محلی مشخصی در جامعه میزبان هستند. این انجمن‌ها ممکن است بصورت رسمی یا غیررسمی سازمان یابند و فعالیت‌ها و اهداف‌شان می‌تواند ماهیتی انسان دوستانه، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی داشته باشد. مهاجران از انجمن‌های زادگاهی برای اجتماعی کردن و تحکیم ارزش‌های فرهنگی استفاده می‌کنند و در رویدادهایی از قبیل گردش‌های دسته جمعی، مراسم خوشی و

بازی های فوتبال باهم ارتباط می یابند (Paul and Gammage, 2004: 8-9). ساختار سازمانی این انجمن ها بر اساس آداب و رسوم خویشاوندی و ساختار داوطلبانه است (Alarcon and Escola Robin, 2007: 130). انجمن های زادگاهی که بوسیله مهاجران شکل می گیرند در جستجوی حمایت از اجتماعات مبدشان هستند و روابط با اجتماعات محلی را حفظ می کنند (Orozco and Garcia-Zanello, 2009: 57). این انجمن ها مبتنی بر شبکه های اجتماعی هستند که از مهاجران همسان شهرستان ها و روستاها تشکیل می شوند (Rivera- Salgado, 2006: 5). هدف فعالیت ها و اهداف انجمن های زادگاهی سهیم شدن در توسعه زادگاه است. فعالیت انجمن های زادگاهی به طور معمول به آسیب پذیرترین افراد، از قبیل کودکان و سالمندان هدف گیری شده است و هر چند که این عمل اساساً ماهیتی انسان گرایانه است، ولی اغلب با فعالیت های توسعه اقتصادی همپوشانی هایی نیز دارد (Orozco and Garcia-Zanello, 2009: 60). علاقه و توانایی بالقوه به انجمن های زادگاهی بعنوان عاملان توسعه، بخشی ناشی است از استفاده آنها از وجوه ارسالی «جمعی» یا «اجتماعی»، مخصوصاً وجوه ارسالی «جمعی» یا «اجتماعی» که برای استفاده در پروژه های توسعه ای اجتماع محلی هدف گیری شده است. برخلاف وجوه ارسالی فردی که بطور گسترده در مصرف هزینه می شود، وجوه ارسالی جمعی برای هدف مشخصی، اهداف مربوط به توسعه، از قبیل پروژه های توسعه اجتماع محلی و بهبود زیرساخت ها استفاده می شوند (Paul and Gammage, 2004: 12-3) همچنین نقش این انجمن ها در بالا بردن کیفیت زندگی (Orozco and Garcia-Zanello, 2009: 60) هم مورد توجه است. در اصل توسعه مربوط به شرایطی است که استانداردهای بهتر زندگی را برای مردم تامین می کند و مرتبط با آموزش، سلامتی و انباشت سرمایه های مادی است. بخصوص توسعه اقتصادی اشاره به شرایطی دارد که بوسیله آن افراد جامعه، از کیفیت زندگی سالم خود لذت می برند، آزاد هستند، فرصت هایی برای تحرک رو به بالا دارند و برای بهبود شرایط مادیشان توانایی پیدا می کنند. هدف یک بازیگر توسعه یافتن راه حل هایی برای این نیازهای انسانی است و ارائه راههایی بدیل برای ارتقای خودپایداری است. انجمن های زادگاهی نیز، اگر به پیشرفت این شرایط کمک نمایند فعالیت هایشان می تواند تاثیر توسعه ای در اجتماعات ذینفعشان داشته باشد (Orozco and Garcia-Zanello, 2009: 59-60). پس انجمن های زادگاهی بعنوان نهادهای پایدار مهاجرین بازیگر نقش مهمی در توسعه اجتماعات اصلی خود هستند.

چارچوب تحلیلی

سرمایه گذاری در سرمایه اجتماعی منجر به شکل گیری شبکه و نهادهای پایدار مهاجران در مقاصد مهاجرتی شده و همچنین باعث شکل گیری انجمن های زادگاهی که در اصل نمود و مصداق شبکه های اجتماعی محسوب می شوند شده است. همچنین انجمن های زادگاهی نیز بواسطه عملکرد خود موجبات توسعه در روستا را فراهم می کنند. به اعتقاد رضوانی و رجایی (۱۳۸۶) رهیافت سرمایه اجتماعی، نقش مهاجران روستایی ساکن شهرها را در توسعه روستاهای مبداء را به گونه ای کامل تر تبیین می کند. پاتنام بر این عقیده است که همکاری های داوطلبانه در جامعه ای که سرمایه اجتماعی عظیمی در شکل هنجارهای عمل متقابل و شبکه های مشارکت مدنی به ارث برده است بهتر صورت می گیرد. همکاری های داوطلبانه و انجمن ها به وجود سرمایه اجتماعی بستگی دارند. کسانی که برای مدت طولانی سرمایه اجتماعی به دست آورده اند، می توانند برای حل مشکلات، ترتیبات نهادینی ایجاد کنند (پاتنام، ۱۳۸۰). همچنین اگر چه برخی از نظریه ها، انجمن های داوطلبانه را شاخص سرمایه اجتماعی محسوب می کنند، اما در واقع انجمن های مذکور شاخص سرمایه اجتماعی جوامع در سطح کلان است. با توجه به الگوی کلمن، سطوحی از سرمایه اجتماعی در سطح افراد ایجاد آن را در سطح کلان تسهیل می کند. ایجاد سرمایه اجتماعی در سطح کلان که شاخص آن سازمان های داوطلبانه می باشد به روابط و کنش های متقابل در سطح خرد یعنی سرمایه اجتماعی افراد بستگی دارد (کامرسگاد، ۱۹۹۹؛ فالک و کیلیپاتریک ۱۹۹۹ نقل از قانع راد و حسینی، ۱۳۸۴). بنابراین پیش شرط ایجاد سازمان ها وجود فراوانی کنش های متقابل با افراد شبکه و نیز هنجارهای عمل متقابل و اعتماد در این روابط در ایجاد پدیده های سطح کلان موثرند (همان). مهاجران روستایی در

شهرهای بزرگ با سکونت و تجمع در نواحی معینی به نهادسازی و تشکیل شبکه‌های اجتماعی دست می‌زنند (رضوانی و رجایی، ۱۳۸۶) و در واقع، ارتباطها و تماسهای حاصل از این گونه شبکه‌ها، نوعی سرمایه اجتماعی به شمار می‌آید که افراد به وسیله آن به موقعیت‌های شغلی بهتر و احتمالاً سهل‌الوصول‌تری دست می‌یابند. این رویکرد گویای آن تصمیم‌گیری و در رسیدن به آن موثر واقع شود (ارشاد و حزباوی، ۱۳۸۴: ۱۱۳). مهاجران با سکونت در محله‌های معین در شهرهای بزرگ، حفظ و توسعه روابط میان یکدیگر و نیز با بستگان خود در روستا، و تشکیل انجمن‌ها و نهادهای اجتماعی در شهر، از سرمایه اجتماعی بالایی برخوردارند و از این رو، از سرمایه‌های مالی، موقعیت اجتماعی، امکانات، و توانمندی خود برای پیشبرد روند توسعه و عمران روستاهای خود استفاده می‌کنند (رضوانی و رجایی، ۱۳۸۶).

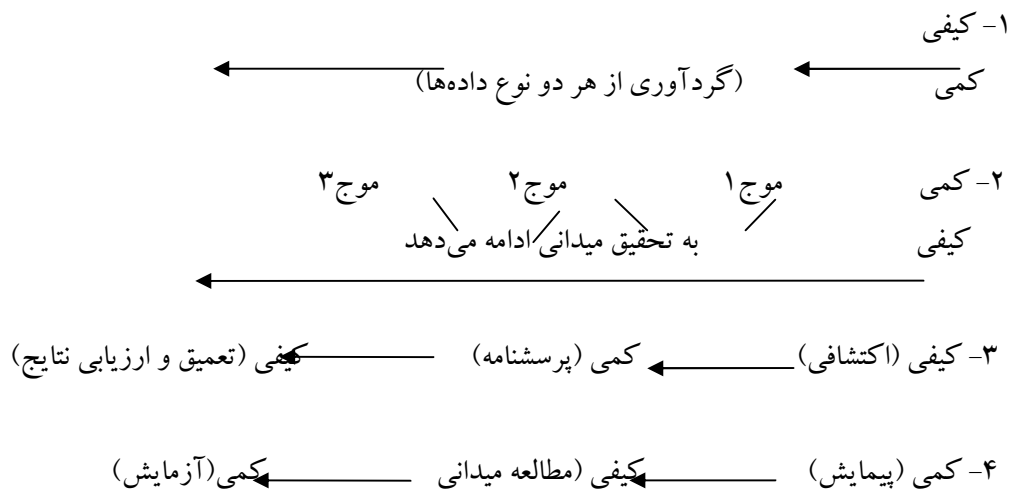
بنابراین این تحقیق بدون رد وجود سرمایه اجتماعی در درون شبکه‌ها، خاستگاه و سرچشمه‌های اولیه نهادها و شبکه‌هایی که در درون آن جریان یابد را مورد بررسی قرار می‌دهد که چگونه وجود خاستگاه و سرچشمه‌های اولیه سرمایه اجتماعی باعث تشکیل نهادهای پایداری برای تبلور سرمایه اجتماعی است. یعنی در ابتدا ابعاد ذهنی سرمایه اجتماعی و بعد ابعاد عینی آن تبلور یافته است. لین سرمایه اجتماعی را سرمایه‌گذاری در روابط اجتماعی یعنی سرمایه‌گذاری در سرمایه اجتماعی می‌داند (لین، ۱۹۹۹) و به اعتقاد پورتس (۱۳۸۵) برای داشتن سرمایه اجتماعی باید با دیگران مربوط شد.

اهداف تحقیق

- بررسی تاثیر اعتماد عمومی بین دریانی‌ها و تاثیر آن بر شکل‌گیری نهادهای پایدار مهاجران.
- بررسی تاثیر اعتماد درون گروهی بین دریانی‌ها و تاثیر آن بر شکل‌گیری نهادهای پایدار مهاجران.
- بررسی تاثیر گرایش بین دریانی‌ها و تاثیر آن بر شکل‌گیری نهادهای پایدار مهاجران.
- بررسی تاثیر تعامل بین دریانی‌ها و تاثیر آن بر شکل‌گیری نهادهای پایدار مهاجران.
- بررسی تاثیر هنجارهای همیاری بین دریانی‌ها و تاثیر آن بر شکل‌گیری نهادهای پایدار مهاجران.

روش تحقیق

در این تحقیق از هر دو نوع روش کمی و کیفی به طور هم‌زمان استفاده شده است. یعنی قسمتی از کار با روش کمی پیمایش مورد بررسی قرار گرفته است و قسمت دیگر کار با روش کیفی بررسی شده است. چرا که به اعتقاد استراوس و کوربین روش‌های کمی و کیفی را می‌توان به طور موثر در یک پروژه به کار گرفت (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵: ۱۸). همچنین مایلز و هوبمن (۱۹۹۴: ۴۱) چهار شیوه تلفیق این دو رویکرد را در یک طرح تحقیق به صورت زیر نشان می‌دهد:

در شکل اول هر دو استراتژی به موازات یکدیگر دنبال می‌شوند. در شکل دوم مشاهده مستمر میدانی زمینه را برای موج‌های پیمایش کمی فراهم می‌سازد، موج‌هایی که مرتبط، منشعب یا برگرفته از آن مطالعه کیفی‌اند. حالت سوم با روش کیفی آغاز

می‌شود، مصاحبه‌ای نیمه ساخت‌یافته، و بلافاصله پس از آن مطالعه‌ای با استفاده از پرسشنامه انجام می‌گیرد و نتایج این دو مرحله در تحقیق کیفی دوم عمق می‌یابد و ارزیابی می‌شود. در شکل چهارم یک مطالعه میدانی کیفی به نتایج حاصل از پیمایش در مرحله اول عمق می‌بخشد و سپس برای آزمون نتایج دو مرحله نخست، مداخله‌ای آزمایشی در میدان به عمل می‌آید (فلیک، ۱۳۸۷: ۴۱-۴۰). این تحقیق به تقسیم‌بندی سوم مایلز و هویمن نزدیک است.

در بررسی سرمایه اجتماعی شبکه‌ای دریانی‌های ساکن تهران و نقش این سرمایه اجتماعی در شکل‌گیری انجمن‌های زادگاهی از روش پیمایش استفاده شده و در بخش بعدی تحقیق که مربوط به اثرات توسعه‌ای انجمن‌های زادگاهی می‌باشد از روش تحقیق کیفی استفاده شده است. از دلایل استفاده از روش کیفی در این قسمت از پژوهش و در مورد انجمن‌های زادگاهی، جدید و بدیع بودن موضوع و نبود تحقیقات مشابه زیاد در این زمینه و همچنین رسیدن به یک دید نظری و کلی در مورد انجمن‌های زادگاهی بوده است. با این حال بیشترین تمرکز این مقاله بر بخش اول و کمی کار است. بخش کمی از نوع پیمایشی است و جهت گردآوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق، جمعیت دریانی‌های مقیم تهران است. روستای دریان از توابع شهرستان شبستر در استان آذربایجان شرقی است. این جمعیت که بیشتر در انجمن‌ها، تشکل‌ها و نهادهای پایداری عضویت و حضور ملموس دارند، مورد استفاده قرار گرفته است. جمعیت دریانی‌های تهران از سوی بزرگان تشکل‌ها و معتمدان دریانی ۲۰۰۰ خانوار اعلام شده است. با توجه به اینکه آمار نسبتاً دقیق و ثبت شده‌ای از جمعیت دریانی‌های تهران در دست نبوده بنابراین با توجه به زمان و هزینه محقق و حضور متوالی در چندین جلسه و مراسم طی چندین هفته و سر زدن به مغازه‌های دریانی، موفق به پر کردن ۹۲ پرسشنامه شدیم. علاوه نظر به اینکه دسترسی به جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق با مشکلات زیادی مواجه بوده و عملاً کار کردن با حجم نمونه بالا برای ما مشکل بود، سعی کردیم تا نمونه‌ای کوچک انتخاب کنیم. در مورد روایی و اعتبار شاخص‌های اندازه‌گیری نیز در مورد مولفه‌های سرمایه اجتماعی از طیف‌های استاندارد استفاده شده است که در تحقیقات و پایان‌نامه‌های مختلف مورد استفاده واقع شده است. روایی متغیر مستقل یا شکل‌گیری شبکه‌های پایدار و انجمن‌های زادگاهی تهران نیز با استفاده از آلفای کرونباخ مورد استفاده قرار گرفته که با ۸۶ درصد آلفای کرونباخ دارای روایی بالایی می‌باشد. در بخش کیفی نیز از مصاحبه‌ها و مصاحبه‌های گروهی استفاده شده است. ترتیب یافته‌های این کار نیز به این صورت است که در این مقاله فقط به یافته‌های کمی اشاره شده و یافته‌های کیفی نیز مرور خواهد شد.

یافته‌ها

الف. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه

با توجه به حضور گسترده مردان در تشکل‌های دریانی و مراسم و جلسات دریانی‌ها، همچنین حضور دریانی‌ها در مشاغل مردانه در جامعه ایرانی، از قبیل سوپرمارکت‌ها، لوازم خانگی، چای فروشی‌ها و ... محقق توان دسترسی به زنان را نداشته است. تا جایی که پر کردن پرسشنامه در میان مردان دریانی نیز خیلی دشوار بوده است. بنابراین کلیه پاسخگویان این تحقیق را مردان تشکیل می‌دهند. یافته‌ها نشان می‌دهد که از میان پاسخگویان ۱۵ نفر (۱۶ درصد) زیر ۳۰ سال داشته یعنی ۱۶ درصد جوان بوده و ۲۲ نفر (۲۴ درصد) نیز بین ۳۰ تا ۵۰ سال سن داشتند و میانسالان را تشکیل می‌دادند همچنین ۵۵ نفر (۶۰ درصد) از پاسخگویان بالای ۵۰ سال داشتند. سطح سواد پاسخگویان نشان می‌دهد که ۲۲ درصد پاسخگویان (۲۰ نفر) دارای تحصیلات ابتدایی ۳۸ درصد (۳۵ نفر) دارای تحصیلات سیکل و راهنمایی و ۳۲ درصد (۳۰ نفر) دارای تحصیلات دیپلم و ۸ درصد (۷ نفر) نیز دارای تحصیلات بالاتر از لیسانس بوده‌اند. از مجموع ۹۲ نفر پاسخگو، ۵۷ نفر محل تولدشان دریان بوده است و نسل اول مهاجرین را تشکیل می‌دهند و ۳۵ نفر از پاسخگویان نیز در تهران به دنیا آمده‌اند که محل تولد پدرشان دریان بوده است و نسل دوم مهاجرین را شامل می‌شدند. یعنی این یافته‌ها نشان می‌دهد که نسل دوم مهاجرین نیز حضور فعال در تشکل‌های دریانی‌ها دارند که یافته‌های مصاحبه‌ها و مشاهدات نیز این موضوع را تایید می‌کند.

ب. یافته‌های توصیفی تحقیق

میزان یا شاخص نهادسازی

برای سنجش تشکل‌سازی در سطح ذهنی و عینی در بین روستاییان از یک طیف ۱۲ گویه ایی استفاده شده است (ن ک به جدول شماره ۱).

جدول ۱: تعریف عملیاتی شاخص نهادسازی

متغیر	تعریف عملیاتی
شکل دهی شبکه‌ای	میزان احساس تعلق به تشکل‌های دریانی - میزان حضور جلسات دریانی‌ها - میزان شرکت در انتخابات تشکل‌های دریانی - کمک مالی برای بهبود روستای خود - کمک مالی برای تشکل‌های دریانی - دریافت کمک برای بهبود وضعیت خود از دریانی‌ها - کمک برای بهبود وضعیت دریانی‌ها - کمک مالی در کارهای عمومی روستا می‌کنید - اگر سرمایه‌ای داشته باشید در روستای خود سرمایه‌گذاری می‌کنید - میزان توجه به وضعیت عمومی روستای دریان - علاقمندی برای پیشبرد وضعیت عمرانی روستا - علاقمندی برای پیشبرد وضعیت اقتصادی، رفاهی، بهداشتی روستا

در سطوح شکل‌دهی نهادی میان پاسخگویان یافته‌ها نشان می‌دهد که ۲۰,۷ درصد (۱۹ نفر) دارای شکل‌دهی نهادی پایین و ۴۶,۷ درصد (۴۳ نفر) دارای شکل‌دهی نهادی متوسط و ۳۰ نفر ۳۲,۶ درصد از پاسخگویان دارای شکل‌دهی نهادی بالایی هستند. بنابراین می‌توان گفت که در مجموع شکل‌دهی نهادی در سطح متوسط به بالا بوده است. این نشان می‌دهد که دریانی‌های تهران از میزان گرایش بیشتری برای شکل دادن به نهادهای پایدار برای خود برخوردارند (ن ک به جدول شماره ۲).

جدول ۲: سطوح شکل‌دهی نهادی در بین دریانی‌های تهران

سطوح داده‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
شکل‌دهی نهادی پایین	۱۹	۲۰,۷	۲۰,۷
شکل‌دهی نهادی متوسط	۴۳	۴۶,۷	۶۷,۴
شکل‌دهی نهادی بالا	۳۰	۳۲,۶	۱۰۰

سرمایه اجتماعی

در این پژوهش سرمایه اجتماعی به عنوان یک شاخص ترکیبی مطرح است و با پنج شاخص اعتماد عمومی، اعتماد درون گروهی، تعامل با همدیگر، گرایش به همدیگر و هنجارهای همیاری سنجیده شده است و برای هر کدام از شاخص‌ها نیز گویه‌های مشخصی در نظر گرفته شده است.

اعتماد اجتماعی دریانی‌ها بر اساس دو شاخص اعتماد عمومی دریانی‌ها و اعتماد درون گروهی مورد آزمون قرار گرفته است. برای سنجش اعتماد عمومی از یک شاخص ۵ گویه‌ای و برای سنجش اعتماد درون گروهی از یک شاخص ۸ گویه‌ای استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که ۳۲,۶ درصد (۳۰ نفر) دارای اعتماد عمومی پایین و ۴۰,۲ درصد (۳۷ نفر) دارای اعتماد عمومی متوسط و ۲۵ نفر ۲۷,۲ درصد از پاسخگویان دارای اعتماد عمومی بالایی هستند. همچنین از مجموع ۹۲ نفر آزمودنی، ۱۲ درصد (۱۱ نفر) دارای اعتماد درون گروهی پایین و ۲۷,۲ درصد (۲۵ نفر) دارای اعتماد درون گروهی متوسط و ۵۶ نفر ۶۰,۹ درصد از پاسخگویان دارای اعتماد درون گروهی بالایی هستند.

بر اساس نتایج به دست آمده اعتماد عمومی در بین دریانی‌ها در حد پایینی قرار داشته است. و می‌تواند بیانگر پایین بودن اعتماد عمومی در جامعه نیز باشد که افراد اشخاصی که بیرون از دایره آنها قرار دارند اعتماد کمی دارند. اما اعتماد درون گروهی در میان دریانی‌ها به طور چشمگیری بالا بوده است. که نشان از سطح بالای اعتماد نسبت به افراد درون شبکه‌های خود دارند که از این اعتماد بالا به عنوان یک سرمایه‌گذاری برای تشکیل نهادهای پایدار و انجمن‌های زادگاهی سود برده‌اند.

متغیر انسجام اجتماعی در این پژوهش از دو زیر مولفه، گرایش و تعامل تشکیل شده بود. در مولفه گرایش از یک طیف ۹ گویه‌ای استفاده شده بود که آزمودنی‌ها می‌توانستند نمره‌ای بین ۰ و ۱۸ داشته باشند. در تعامل نیز از یک طیف چهار گویه‌ای استفاده شده

بود که آزمودنی‌ها می‌توانستند نمره‌ای بین ۸ و ۰ دریافت کنند. در مولفه گرایش نیز، ۱۹٫۶ درصد (۱۸ نفر) دارای گرایش پایین و ۳۱٫۵ درصد (۲۹ نفر) دارای گرایش متوسط و ۴۵ نفر ۴۸٫۹ درصد از پاسخگویان دارای گرایش بالایی هستند. در مولفه تعامل، از مجموع ۹۲ نفر آزمودنی، ۱۷٫۴ درصد (۱۶ نفر) دارای تعامل پایین و ۱۹٫۶ درصد (۱۸ نفر) دارای تعامل متوسط و ۵۸ نفر ۶۳٫۰ درصد از پاسخگویان دارای تعامل بالایی هستند.

بنابراین انسجام اجتماعی در میان دریانی از موارد دیگر بسیار بالاتر بوده و نقش قابل ملاحظه‌ای در فرایند سرمایه‌گذاری در روابط داشته و در شکل‌گیری نهادهای پایدار مهاجرین نقش مهمی داشته است.

مولفه هنجارهای همیاری از یک طیف ۹ گویه‌ای استفاده شده است که آزمودنی‌ها می‌توانستند نمره‌ای بین ۰ و ۱۸ داشته باشند. هنجارهای همیاری بیانگر روحیه همکاری، انگیزه کار گروهی و جمعی در بین افراد و برخوردار بودن از خصلت‌هایی چون دیگر خواهی، خیرخواهی و مشارکت‌جویی فرد است (ازکیا و فیروزآبادی، ۱۳۸۳). همچنین این هنجارها بیانگر معامله‌های متقابل عمومی در میان گروه‌های دوستی، قومی و ... می‌باشند. در هنجارهای همیاری ۲۵ درصد (۲۳ نفر) دارای هنجارهای همیاری پایین و ۲۷٫۲ درصد (۲۵ نفر) دارای هنجارهای همیاری متوسط و ۴۴ نفر ۴۷٫۸ درصد از پاسخگویان دارای هنجارهای همیاری بالایی هستند. در اینجا هم مشخص می‌شود که هنجارهای همیاری در بین دریانی‌ها متوسط به بالا بوده و روحیه همکاری، انگیزه کار گروهی و جمعی، دیگر خواهی، خیرخواهی و مشارکت‌جویی در بین دریانی‌ها بیشتر است.

جدول ۳: سطوح مولفه‌های سرمایه اجتماعی در بین دریانی‌های تهران

جمع	بالا	متوسط	پایین	سطوح داده‌ها	
				مولفه‌ها	
۹۲	۲۵	۳۷	۳۰	فراوانی	اعتماد عمومی
				درصد	
				درصد تراکمی	
۱۰۰٫۰	۲۷٫۲	۴۰٫۲	۳۲٫۶	فراوانی	اعتماد درون گروهی
				درصد	
				درصد تراکمی	
۹۲	۵۶	۲۵	۱۱	فراوانی	گرایش
				درصد	
				درصد تراکمی	
۱۰۰٫۰	۶۰٫۹	۲۷٫۲	۱۲٫۰	فراوانی	تعامل
				درصد	
				درصد تراکمی	
۹۲	۴۵	۲۹	۱۸	فراوانی	هنجارهای همیاری
				درصد	
				درصد تراکمی	
۱۰۰٫۰	۴۸٫۹	۳۱٫۵	۱۹٫۶	فراوانی	اعتماد عمومی
				درصد	
				درصد تراکمی	
۹۲	۵۸	۱۸	۱۶	فراوانی	اعتماد درون گروهی
				درصد	
				درصد تراکمی	
۱۰۰٫۰	۶۳٫۰	۱۹٫۶	۱۷٫۴	فراوانی	گرایش
				درصد	
				درصد تراکمی	
۹۲	۴۴	۲۵	۲۳	فراوانی	تعامل
				درصد	
				درصد تراکمی	
۱۰۰٫۰	۴۷٫۸	۲۷٫۲	۲۵٫۰	فراوانی	هنجارهای همیاری
				درصد	
				درصد تراکمی	
۹۲	۵۸	۱۸	۱۶	فراوانی	گرایش
				درصد	
				درصد تراکمی	

ج. نتایج تحلیلی تحقیق

بررسی روابط بین متغیر شکل‌دهی نهادی و مؤلفه‌های متغیر مستقل (سرمایه اجتماعی)

در جدول شماره ۴ آزمون معنی‌داری رابطه بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و شکل‌دهی نهادی به عنوان متغیر وابسته آورده شده است.

جدول ۴: آزمون معنی‌داری رابطه بین شکل‌دهی نهادی (نهادسازی) و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی	ضریب همبستگی پیرسون
اعتماد عمومی	۰/۱۴۸ ^{ns}
اعتماد درون‌گروهی	۰/۴۷۸*
گرایش به همدیگر	۰/۳۲*
تعامل با همدیگر	۰/۵۳۸*
هنجارهای همیاری	۰/۴۱*

ns: روابط غیر معنی‌دار * : همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنادار است (آزمون دو دامنه)

در جدول فوق از آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای سنجش معنی‌داری رابطه بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته استفاده شده است. با توجه به یافته‌های جدول می‌توان گفت:

الف) بین اعتماد عمومی و شکل‌دهی نهادی در میان دریانی‌ها، همبستگی معناداری وجود ندارد. میزان این رابطه نیز ۰/۱۴۸ است. با این وجود می‌توان نتیجه گرفت که این عامل در شکل‌گیری انجمن‌های زادگاهی تاثیر ندارد. بنابراین اعتماد خارج از گروه قومی از لحاظ نظری نیز نمی‌توانست بیانگر گرایش به تشکیل شبکه‌های خودی باشد.

ب) نتایج آزمون همبستگی پیرسون برای محاسبه همبستگی میزان شکل‌دهی شبکه‌ای با متغیر اعتماد درون‌گروهی در جدول ۴ نشان داده شده است. نتایج این آزمون که در سطح دو دامنه نشان داد که بین نمره متغیر شکل‌دهی انجمن زادگاهی با متغیر اعتماد درون‌گروهی، همبستگی مثبت معنادار وجود دارد. میزان این رابطه نیز ۰/۴۷۸ است که از نظر شدت یک همبستگی متوسط است. می‌توان چنین گفت که متغیر اعتماد درون‌گروهی در میان دریانی‌ها در شکل‌گیری انجمن‌های زادگاهی دریانی نقش مثبتی داشته است. یعنی اعتماد در میان دریانی‌ها و به خودی‌ها نقش مثبتی در شکل‌گیری نهادهای پایدار داشته است بنابراین با افزایش اعتماد درون‌گروهی بر میزان شکل‌دهی شبکه‌ای افزوده می‌شود.

ج) آزمون معنی‌داری پیرسون نشان می‌دهد که بین گرایش دریانی‌ها به همدیگر با میزان شکل‌دهی نهادی آنان رابطه مثبت معنادار وجود دارد. میزان این رابطه نیز ۰/۳۲ است که یک همبستگی ضعیفی است. یعنی می‌توان گفت هر چه میزان گرایش به همدیگر در میان مهاجران بالاتر باشد میزان شکل‌دهی نهادی نیز بیشتر می‌شود. پس متغیر گرایش در میان دریانی‌ها در شکل‌گیری انجمن‌های زادگاهی دریانی‌ها تاثیرگذار بوده است. گرایشی که دریانی‌ها نسبت به هم دارند باعث نزدیکی به هم دریانی‌ها می‌شود و با افزایش گرایش به هم بر میزان شکل‌دهی شبکه‌ای افزوده می‌شود.

د) نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین دو متغیر تعامل و شکل‌دهی نهادی در میان دریانی‌ها رابطه مثبت معنادار وجود دارد. میزان این رابطه نیز ۰/۵۳۸ است که یک رابطه متوسط محسوب می‌شود. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در تشکیل انجمن‌های زادگاهی دریانی متغیر تعامل نقش مثبت معناداری داشته و با افزایش تعامل در میان دریانی‌ها، شکل‌دهی شبکه‌ای پایدارتر شده و افزایش می‌یابد.

و) محاسبه همبستگی بین متغیرهای شکل‌دهی انجمن زادگاهی و هنجارهای همیاری با آزمون پیرسون نشان می‌دهد که بین این دو متغیر همبستگی مثبت معنادار وجود دارد. میزان این رابطه نیز ۰/۴۱ است که یک همبستگی متوسط محسوب می‌شود. یعنی هنجارهای همیاری در شکل‌دهی انجمن‌های زادگاهی نقش مثبتی را داشته است. و با افزایش هنجارهای همیاری بر میزان شکل‌دهی شبکه‌ای افزوده می‌شود.

در ادامه تحلیل داده‌ها به منظور افزایش دقت نتایج بررسی، متغیرهای اعتماد عمومی، اعتماد درون‌گروهی، تعامل، هنجارهای همیاری و گرایش را به عنوان متغیرهای پیش‌بین، و متغیر شرکت در شبکه‌های همیاری را به عنوان متغیر ملاک در مدل آماری رگرسیون خطی قرار دادیم.

جدول ۵: تحلیل رگرسیون سرمایه اجتماعی بر شکل‌دهی نهادی

Method: Enter	Enter روش ورود متغیرها:
R= .710	ضریب همبستگی چندگانه
R ² = .504	ضریب تعیین
S.E= 2/267	خطای معیار
ANOVA= 17/469	تحلیل واریانس
Sig= .000	سطح معناداری

داده‌های جدول فوق (جدول ۵) نشان می‌دهد که همبستگی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته ۷۱ درصد می‌باشد که از نظر شدت، یک همبستگی نسبتاً قوی است. علاوه بر این، این متغیرها می‌توانند ۵۰ درصد از میزان شکل‌دهی شبکه‌های پایدار را در میان دریانی‌های تهران تبیین کنند.

جدول ۶: ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون درباره تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته

Sig	t	S.E	Beta	b	متغیرهای مستقل
.۰۰۱	۳/۴۵۶	.۱۵۳	.۲۷۹	.۵۲۸	اعتماد عمومی
.۰۰۲	۳/۱۸۲	.۱۳۷	.۲۹۶	.۴۳۷	اعتماد درون گروهی
.۰۱۲	-۲/۴۲۹	.۱۲۰	-.۲۵۲	-.۴۱۳	گرایش
.۰۰۰	۵/۹۶۸	.۲۸۹	.۵۸۸	۱/۷۲۶	تعامل
.۰۲۵	۲/۲۸۱	.۱۳۷	.۲۰۸	.۳۲۷	هنجارهای همیاری

نتایج تحلیل واریانس و مشخصه‌های آماری رگرسیون بین متغیرهای پیش بین اعتماد عمومی، اعتماد درون گروهی، تعامل، هنجارهای همیاری و گرایش با متغیر ملاک شکل‌دهی انجمن زادگاهی در جدول ۶ نشان داده شده است. بر اساس نتایج به دست آمده میران F محاسبه شده معنی دار است ($P=0.01$) و 0.504 ($R^2=0.504$). ضرایب تأثیر متغیرهای اعتماد عمومی ($B=0.279$)، اعتماد درون گروهی ($B=0.296$)، گرایش ($B=-0.252$)، تعامل ($B=0.588$) و هنجارهای همیاری ($B=0.208$)، نشان می‌دهد که این پنج متغیر شامل اعتماد عمومی، اعتماد درون گروهی، گرایش، تعامل و هنجارهای همیاری، می‌توانند واریانس متغیر شکل‌دهی انجمن زادگاهی را با اطمینان ۰٫۹۹ درصد پیش‌بینی کنند. به عبارت دیگر سطوح بالای اعتماد عمومی، اعتماد درون گروهی، گرایش، تعامل و هنجارهای همیاری باعث افزایش میزان شکل‌دهی انجمن زادگاهی و سطوح پایین این متغیرها باعث کاهش میزان شکل‌دهی انجمن زادگاهی شده است.

چنانچه نتایج نشان می‌دهند متغیرهای اعتماد، گرایش، تعامل و هنجارهای همیاری توانسته‌اند در فرایند شکل‌گیری انجمن‌های زادگاهی تأثیر مثبت معنادار داشته باشند. وجود اعتماد درون گروهی، همبستگی، تعامل و هنجارهای همیاری باعث شکل‌دهی شبکه‌های پایداری توسط دریانی‌ها شده است تا از مزایای عضویت در این شبکه‌های پایدار استفاده نمایند.

باید توجه داشت که خود این شبکه‌ها محلی برای ظهور سرمایه اجتماعی می‌باشند و در درون این شبکه‌ها است که سرمایه اجتماعی جریان می‌یابد. اما به دلیل اینکه دریانی‌های تهران دارای یک خواستگاه مشترک بوده و همگی از یک روستای واحد برخاسته‌اند بنابراین به این دلیل شناخت پیشین نسبت به همدیگر داشته و مولفه‌های سرمایه اجتماعی در میان آنها می‌تواند به شکل‌گیری انجمن‌های زادگاهی بینجامد. یعنی قبل از هر تشکیلی سرمایه اجتماعی در میان آنها متبلور بوده که در نهایت به شکل‌گیری نهادهای پایدار آنها می‌انجامد.

نقش نهادهای پایدار مهاجرین (انجمن‌های زادگاهی) در توسعه روستایی

در این بخش که بطور خلاصه می‌آید از یافته‌های کیفی استفاده شده است. نهادهای پایدار دریانی‌های تهران در طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های توسعه‌ای و عمرانی در روستای دریان نقش دارند. این نهادها با ارسال وجوه ارسالی که به دو صورت در میان دریانی‌ها متبلور است: وجوه ارسالی جمعی و وجوه ارسالی شخصی، نقش مهمی در توسعه روستای دریان دارند. وجوه ارسالی جمعی که بیشتر از کانال هیات سی نفره می‌باشد و وجوه ارسالی فردی که هر یک از افراد بر حسب توان خود در طرح‌های مورد نیاز دریان کمک می‌کنند. دریانی‌های تهران در یک ارتباط تنگاتنگ و نزدیک با روستای خود قرار دارند و به علت اینکه شهرداری خودگردان دریان نیز با وجوه ارسالی دریانی‌ها به مشغول به فعالیت است، عمده سازمانی که دریانی‌های تهران به صورت مستقیم با آن در تعامل و مشارکت هستند شهرداری خودگردان دریان، شورای اسلامی روستای دریان و دهیاری می‌باشد. فرمانداری شهرستان شبستر و بخشداری همواره تعامل و مشارکت خود را با دریانی‌های تهران در مورد کمک و توسعه و عمران و آبادانی روستای دریان و بخصوص منطقه با این تشکل‌ها تعامل و مشارکت دارند. حتی در مواقعی فرماندار شبستر در جلسات دریانی‌ها در تهران برای تصمیم‌گیری در مورد عمران و آبادانی روستا و منطقه حضور به هم می‌رساند. حجم کمک‌های دریانی‌های تهران به این روستا بسیار زیاد است به گونه‌ای که مردم دریان نقش دریانی‌های تهران را در توسعه روستای دریان بیشتر مدیون این تشکل‌ها دانسته و توسعه این روستا را تاریخی از کمک‌های دریانی‌های تهران و مهاجرین دریانی می‌دانند. وجود طرح‌های عمرانی و کارهای زیادی که در این روستا انجام شده است و مقایسه آن با روستاهای همجوار و سایر روستاهای شهرستان نشانه‌ای از حجم وجوه ارسالی برای عمران و آبادانی این روستا است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که دریانی‌های تهران با ساخت بناهای مذهبی، آموزشی، بهداشتی و درمانی، زیربنایی، فرهنگی، ورزشی، طرح‌های ابتکاری، کشاورزی، ایجاد کارخانه‌ها و کارگاه‌ها و همچنین کارهای عام‌المنفعه دیگر نقش اساسی و تعیین‌کننده‌ای در توسعه روستای دریان داشته‌اند. همچنین تأثیرات آنها در منطقه با احداث کارخانجات در منطقه و با ایجاد اشتغال، کمک به احداث مدارس، توجه به محرومین و جاهای دورافتاده در پیشرفت منطقه تأثیر زیادی دارند (رستمعلی زاده، ۱۳۸۸؛ از کیا و دیگران، ۱۳۸۷).

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش سرمایه اجتماعی دریانی‌های تهران و نقش آن در شکل‌گیری نهادهای پایدار و انجمن‌های زادگاهی دریانی مورد سنجش قرار گرفته است. پس از تعیین نقش سرمایه اجتماعی در شکل‌گیری نهادهای پایدار و انجمن‌های زادگاهی دریانی در سطح دوم اثرات این نهادها بر توسعه روستای دریان مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. همانگونه که در مباحث نظری مطرح شده بود، افراد در روابط و رفتارهای خود سرمایه‌گذاری کرده تا از منابع آنها (سرمایه اجتماعی) برای نیازهای خود استفاده نمایند. چنانچه یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، سرمایه اجتماعی نقش معنادار و مثبتی با شکل‌دهی شبکه‌ای و تشکیل انجمن‌های زادگاهی داشته است. همچنین یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که دریانی‌های تهران در طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های توسعه‌ای و عمرانی در روستای دریان نقش داشته‌اند و مقایسه عملکرد دولت و انجمن‌های زادگاهی در این روستا - که در پایان‌نامه موجود است - نیز این موضوع را تایید نمود.

واقعیت این است که در تحقیقات و پژوهش‌هایی که در ایران انجام گرفته سرمایه اجتماعی در ابعاد متعدد و مختلفی مورد بررسی واقع شده است و همچنین پیامدهای توسعه‌ای سرمایه اجتماعی در حوزه‌ها و سطوح مختلف مورد بررسی و سنجش قرار گرفته است. اما نقش سرمایه اجتماعی مهاجرین و نقشی که این سرمایه می‌تواند در نهادسازی پایدار بین مهاجرین در مقاصد مهاجرتی داشته باشد چندان مورد سنجش و بررسی قرار نگرفته است. این نهادهای پایدار نقش مهمی در توسعه اجتماعات مبدا و همچنین توسعه کسب‌وکار مهاجران در مقاصد مهاجرتی دارند. چنانکه این پژوهش نشان می‌دهد ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی باعث متراکم شدن کنش‌ها و تعاملات مهاجرین شده که برای نمود این سرمایه و کنش‌ها، متعاقباً نهادهایی نیز شکل گرفته‌اند. نهادهای

شکل گرفته با ابتکار این افراد و نیز رسالتی که یک انجمن زادگاهی معمولاً آن را دنبال می‌کند در مرحله‌ای ابتدایی به وضعیت اجتماعی، اقتصادی و ... همشهری‌ها پرداخته و در مرحله بعد نیز بواسطه شبکه‌های شکل گرفته مابین مهاجرین و زادگاه در مورد وضعیت زادگاه احساس مسئولیت می‌کنند. علاوه بر این موارد، چنانچه مهاجرین در زادگاه خود همواره آشنایان، فامیل و دارایی‌هایی دارند که وجوهی را برای آنها ارسال می‌نمایند و جهت دیدار نیز به آنجا سر می‌زنند. این نهادهای پایدار هم موجب احساس مسئولیت بیشتر شده و اکثریت همشهری‌ها را گرد هم آورده و هم باعث هدایت و کانالیزه کردن کمک‌ها و وجوه انفرادی مهاجرین شده و آنها را در مسیری توسعه‌ای (همه جانبه) و عمرانی به کار می‌گیرد.

بنابراین سرمایه‌گذاری در سرمایه اجتماعی مهاجران و کمک و حمایت از آنها می‌تواند در فرایند توسعه اقتصادی و اجتماعی هم مقاصد مهاجرت و هم در مبادی مهاجرت نقش داشته باشد. برای نمونه ترغیب، کمک و حمایت از ایرانیان خارج از کشور به منظور شبکه‌سازی و ایجاد نهادهای پایدار و انجمن‌های زادگاهی در میان آنها می‌تواند در فرایند سرمایه‌گذاری در کشور و ارسال مولفه‌های توسعه چون سرمایه، تکنولوژی، دانش نوین و ... از طریق هدایت و جوه ارسال آنها، ایجاد احساس مسئولیت در قبال توسعه زادگاه و مواردی از این قبیل در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور نقش داشته باشد.

با توجه به اینکه این تحقیق نقش انجمن‌های زادگاهی را در توسعه روستایی نشان داده و این انجمن‌ها نقش بسیار موثری در توسعه روستای مورد مطالعه داشته‌اند، پیشنهاد می‌شود:

- از پتانسیل‌های انجمن‌های زادگاهی در توسعه روستایی و حتی توسعه شهرستان‌ها استفاده شود.
- کمک به فرایند شکل‌گیری انجمن‌های زادگاهی در میان مهاجرین روستاها و شهرستان‌های دیگر به منظور استفاده از پتانسیل توسعه‌ای آنها
- کمک به تشکیل انجمن‌های زادگاهی در میان ایرانیان مقیم خارج، تا از اثرات توسعه‌ای آنها در کشور استفاده گردد.

پی‌نوشت‌ها

1.Social Networks	3.Comoros Islands
2.Multiple Ties	4.Kayes

منابع

۱. ارشاد، فرهنگ؛ حزبوای، عزیز(۱۳۸۴). بررسی برخی انگیزه‌های تمایل به برون کوچی از شهر اهواز، **مجله جامعه‌شناسی ایران**، شماره ۲، صص ۱۰۷-۱۲۰.
۲. ازکیا، مصطفی؛ فیروزآبادی، سید احمد؛ رستمعلی زاده، ولی‌اله(۱۳۸۷). نقش انجمن‌های زادگاهی در توسعه روستایی: مطالعه موردی دریانی‌های تهران، **فصلنامه روستا و توسعه**، سال ۱۱، شماره ۴، زمستان.
۳. استراوس، آنسلم؛ کوربین، جولیت(۱۳۸۵). **اصول روش تحقیق کیفی: نظریه‌های مبانی رویه‌ها و شیوه‌ها**، ترجمه بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
۴. بوردیو، پیر(۱۳۸۵). **شکل‌های سرمایه**، ترجمه افشین خاکباز و حسین پویان به کوشش کیان تاجبخش، تهران: نشر تیراژه.
۵. پاتنام، رابرت(۱۳۸۵). **جامعه برخوردار، سرمایه اجتماعی و زندگی عمومی**، ترجمه افشین خاکباز و حسین پویان به کوشش کیان تاجبخش، تهران: نشر تیراژه.
۶. پاتنام، روبرت(۱۳۸۰). **دموکراسی و سنت‌های مدنی**، ترجمه محمد تقی دلفروز، تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی و زوات کشور.
۷. پورتس، الهاندرو(۱۳۸۵). **سرمایه اجتماعی، خاستگاه و کاربردهایش در جامعه‌شناسی مدرن**، ترجمه افشین خاکباز و حسین پویان به کوشش کیان تاجبخش، تهران: نشر تیراژه.
۸. پیران، پرویز؛ موسوی، میر طاهر؛ شیبانی، ملیحه(۱۳۸۵). کار پایه مفهومی و مفهوم سازی سرمایه اجتماعی در ایران، **فصلنامه رفاه اجتماعی**، سال ۶ شماره ۲۳
۹. تاج بخش، کیان(۱۳۸۵). **سرمایه اجتماعی، اعتماد و دموکراسی**، ترجمه افشین خاکباز و حسین پویان، تهران: نشر تیراژه.
۱۰. رستمعلی زاده، ولی‌اله(۱۳۸۸). بررسی ویژگی‌ها، ابعاد و علل شکل‌گیری انجمن‌های زادگاهی؛ مطالعه موردی روستای دریان، **مجله انسان‌شناسی**، بهار و تابستان، دوره دوم، سال یکم، شماره پیاپی ۱۰.

۱۱. رضوانی، محمدرضا؛ رجایی، سید عباس (۱۳۸۶). مهاجران و نقش آنها در توسعه و عمران روستایی: مطالعه موردی دهستان رامشه در شهرستان اصفهان، **فصلنامه روستا و توسعه**، سال ۱۰، شماره ۳.
۱۲. فلیک، اووه (۱۳۸۷). **درآمدی بر تحقیق کیفی**، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
۱۳. فیروز آبادی، احمد؛ ایمانی، حسین (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی- اجتماعی در شهر تهران، **فصلنامه رفاه اجتماعی**، سال ۶ شماره ۲۳.
۱۴. فیلد، جان (۱۳۸۶). **سرمایه اجتماعی**، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضایی، تهران: انتشارات کویر.
۱۵. قانع راد، محمدامین؛ حسینی، فریده (۱۳۸۴). ارزش‌ها، شبکه روابط و مشارکت در سازمان‌های غیر دولتی (مطالعه تجربی در بین جوانان تهران)، **مجله جامعه‌شناسی ایران**، پاییز ۶ (۳): ۹۷-۱۲۳.
16. Alarcon, Rafael and Escala Rabadan, Luis (2007). Transnational Philanthropy and Organizational Strategies: The Challenge of Mexican Hometown Associations in the United States, Chapter 5 at Book: International Labor Migration, Vol. 4. Edited by: Beatrice Knerr, Kassel University Press.
17. Burt R. (1992). Structural Holes: The Social Structure of Competition. Cambridge, MA: Harvard University Press.
18. Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. American Journal of Sociology. Vol. 94: S95-S121.
19. Garip, Filiz. (2007). From Migrant Social Capital Community Development: A Relational Account of Migration, Remittances and Inequality, A Dissertation Presented to the Faculty of Princeton University in Candidacy for the degree of Doctor Philosophy, Department of Sociology.
20. Greve, Arent & Salaff, W. Janet. (2006). Social Network Approach to Understand the Ethnic Economy: A Theoretical Discourse, GeoJournal (2005) 64: 7- 16, Springer.
21. Lin, N. (1999). Building a network theory of social capital. Connections Vol. 22 (1): 28-51.
22. Lin, N. (2001). Social Capital A Theory of Social Structure and Action, Cambridge University Press.
23. Orozco, Manuel and Garcia-Zanello, Eugenia .2009. Hometown associations: Transnationalism, Philanthropy, and Development, The Brown Journal of World Affairs; 15, 2; ABI/INFORM Global.
24. Paul, Alison and Gammage, Sarah (2004). Hometown Associations and Development: The Case of El Salvador, Working Paper, Women's Studies Department, George Washington University and Center for Women and Work, Rutgers, The State University of New Jersey
25. Rivera-Salgado, Gaspar(2006). Chapter 2: Mexican Migrant Organizations, Invisible NoMore Mexican Migrant Civic Participation in the United States, Edited by Xochitl Bada , Jonathan Fox and Andrew Selee. Woodrow Wilson International Center for Scholars.
26. Vargas-Lundius, Rosemary(2004). Remittances and Rural Development in Latin America and the Caribbean: An IFAD Perspective, IFAD Governing Council _ Twenty-Seventh Session.